

Mlade topole

Rodinná
oslava

Jana Juráňová

*Rodinná
oslavá*

MLADÉ TOPOLE

2024

Vznik rukopisu a vydanie knihy podporil
z verejných zdrojov Fond na podporu umenia.

u. fond
na podporu
umenia

We kindly thank Luca Belardi for granting
us the rights to use his photography for
the cover of the book.

Copyright © Jana Juráňová 2024

Foreword © Martina Straková

Cover photo © Luca Belardi

ISBN 978-80-99974-27-3

Predslov

Máme veľkú radosť, že vydavateľstvo Mladé topole prináša na slovenský knižný trh prózu Jany Juráňovej *Rodinná oslava*, ktorej rukopis a vydanie podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia.

Ambíciou Jany Juráňovej je predostrieť čitateľskej verejnosti doposiaľ neartikulované možné odpovede, nachádzajúce sa doteraz vždy len v „predsvete“ ako emócie, ktoré sú o to silnejšie, že vytvárajú fundament pre stereotypy, ktoré vplývajú na naturel tej-ktorej kultúry, a či chceme, alebo nechceme, sú v nás všetkých prítomné... neskôr ako konkrétne tendencie v správaní jedincov – skupín – národov.

Juráňová vo svojej próze skúma podstatu mémov konkrétnej rodiny, to, ako reagujeme, niekedy afektívne a bez rozmyslu. Je to podobné ako vo filme Thomasa Vinterberga, kde sa chystá rodinná oslava, divák si sadne k veľkému sviatočnému stolu a na svetlo sveta vychádza dlho utajovaná pravda o rodine.

Kde pramení malomeštiactvo, zbohatlíctvo alebo, ak chceme, „sedlačina“ či elitárstvo podpriemerných? Prečo dokážeme byť nepriateľskí voči sexuálnym menšinám? Kde pramení strach z inakosti a následná averzia k nej? A prečo niekomu chýba snaha skúmať okolitý svet a zamýšľať sa nad podstatou bytia a svojím miestom v tomto svete? Kde pramení neochota premýšľať? A ako je vôbec možné, že sa niekto uspokojí s preberaním dogmy ako nepochybniteľnej pravdy?

Už mnohokrát ma pochytili zajačie úmysly a povedala som si: Uteč kadeľahšie, bež rýchlo a nikdy sa nevráť. No napriek tomu zostávam. Zostávam s tými, ktorých nazývam priateľmi. A mám radosť. Žijem v mieri v krásnom meste a dnes je (napriek chladnejšiemu počasiu) prekrásny deň.

Martina Straková

BRATISLAVA 19. SEPTEMBRA 2024

Vyhodím smerovku a zabočím na prázdne parkovisko. Uvažujem, či neprichádzam priveľmi skoro. Som tu prvá? Som na správnom mieste? Koľko je hodín?

Parkovisko pred reštauráciou na konci dediny, kúsok za hlavnou cestou do okresného mesta, oddeľuje od cesty niekoľko stromov. Za ňou sa črtá lesný porast. Je sychravo, a aj keď sú dni už dlhšie, pomaly sa začína stmievať. Je začiatok februára, sobota podvečer. Neviem odhadnúť, čo za stromy to lemujú parkovisko, bez listov ich nerozoznávam, možno ovocné, určite nie čerešne, tie majú hladkú kôru, snáď jablone alebo slivky. Ak by sa oslava konala o pár týždňov neskôr, možno by už hýrili divokou bielou a parkovisko by bolo zasypané lupenmi. Bratranec, ktorý dnes oslavuje šesťdesiatku, nemôže za to, že sa narodil koncom zimy.

Cestu sem som si užila ako vždy, keď sa vyberiem do týchto končín. Akurát som nezabočila do dediny na cintorín

ani k domu susedky starej mamy, s ktorou sme obe takmer pred polstoročím trávievali prázdniny, ale pokračovala som k reštaurácii.

Krajina sa mi zjavovala v hnedých tónoch, od jemnej okrovej až po takmer čiernu. Odtiene sa miešali, decentne dopĺňané modravou oblohou a dvoch vodných nádrží, ktoré sa kovovo leskli a odrážali sa v nich gýčové vankúšikovitité oblaky.

Drobnokresba konárov, zamat vzdialených lesov, hradby zrúcaniny na vrchu nad lesom, staré hrčovité stromy, božia muka, pri ktorej som si spomenula, ako sa stará mama, keď sme ju viezli naspäť domov, zakaždým ostentatívne prežehovala. Zo stromov pri ceste ako zlovestné tieň pomaly vzlietali ťažké dravce a s rozťahnutými krídlami dosadali na okolitú polia. Sú vraj ako všetky dravce lenivé a inteligentné: nie vždy lovia, niekedy len číhajú, či auto na ceste nezrazí myš alebo menšieho vtáka.

Väčšiu časť hrozivo pôsobiacej tmavohnedej plochy v diaľke pod lesom pokrývalo stádo danielov s hlavami sklonenými k zvyškom toho, čo bolo ešte na jeseň zrejme kukuričným poľom. Po pár kilometroch sa v ohrade vpravo od cesty pásli kone, musela som odtrhnúť zrak od ich krásnych siluet. Za zákrutou vyleteli z trnia vrabce a idylku dopĺňal malebný západ slnka. Vo februári sa ešte stále stmieva pomerne zavčasu. Vedela som, že keď dorazím k reštaurácii, na kraj bude už padať šero. No kým sa to stalo, akoby neviditeľná ruka povytiahla nariasenú zamatovú oponu pokrývajúcu oblohu a medzi sivými a bielymi mrakmi sa ukázalo polootvorené oko vy-

plnené oranžovočervenou žiarou. Vedela som, že sa rýchlo zavrie, lebo západ slnka je v tomto období rýchly. Kým som prešla do ďalšej dediny, tá polopatistická ilustrácia Starého zákona sa stratila.

Sedím v aute na parkovisku a spomínam na ten ohurujúci obraz. Svet je zrazu celkom iný. Šero sa pomaly, ale iste mení na tmú.

Žiadne iné osobné auto na parkovisku nevidím, iba na opačnom konci pri ceste stojí dodávka s akýmsi logom, možno zásobovanie. Začína ma oblievať neistota. Nebolo by to prvý raz, čo som netrafila v správny čas na správne miesto. Niekedy nedávam pozor, zachytím časť informácie a zvyšok si domyslím. Potom sa čudujem, že realita je iná. Viem, že trpím týmto neduhom, snažím sa ho ako-tak kontrolovať, ale s pribúdajúcim vekom sa to nezlepšuje. Mohla by som z toho vyrobiť veselú príhodu, kedysi to bola moja stratégia: zabávala som spoločnosť vlastnými nedostatkami a zlyhaniami, napríklad som so smiechom porozprávala, ako som posunula hodiny na letný alebo zimný čas týždeň pred skutočným termínom zmeny alebo ako som prišla na letisko o deň skôr. Nebol by to zlý námet na začiatok konverzácie po príchode na oslavu, kde budem musieť preklenúť komunikačné bariéry, ale už to prestalo byť zábavné aj pre mňa.

Keď sa mám nejako spoločensky prejavovať v skupine ľudí, s ktorými sa nestretávam často, okamžite ma začne tlačiť v žalúdku. Mala som presvedčiť muža, aby išiel so mnou.

On sa však od istého času akejkolvek rodine vrátane svojej vyhýba, s výnimkou nevyhnutných prípadov, ako sú pohreby, ale aj vtedy odmieta ďalšiu socializáciu, teda kary a iné stretnutia.

Na moment si predstavím, aké by to bolo, keby si tu so mnou teraz mohla byť ty, ale hneď tú myšlienku odoženiem. Občas si predstavujem, aká by si bola na prahu staroby. Pribrala by si? Bola by si chudá a vráskavá? Mala by si deti? Koľko? Boli by sme si stále blízke? Boli by sme tu teraz spolu? S mužmi a deťmi alebo len my dve?

Už zas mi chýbaš, ty, ktorá si odišla ako prvá z celej širšej rodiny. Dávno viem, že tak ako na mnohých iných oslavách ani dnes si na teba už nikto nespomenie.

Tolké desaťročia a ja sa neviem ovládnuť. Spomínanie na nás dve spolu pred tridsiatimi rokmi, keď si ešte bola zdravá, by mi vohnalo slzy do očí a to si teraz naozaj nemôžem dovoliť. Keď som sa neospravedlnila, musím to tu zvládnuť.

Zatiaľ nikde nikoho, parkovisko zíva prázdnotou. Pochytí ma moja občasná neistota, ktorú keď nezarazím v zárodku, premení sa na totálny chaos. Trafila som správne? Nemám sa radšej vrátiť a poslať esemesku, že ma prepadla náhla nevoľnosť alebo zachvátila horúčka? Samozrejme, že sa k niečomu takému neodhodlám.

Raz som to musela urobiť, lebo som na oslavu jednoducho netrafila. Konala sa na dosť odľahlom mieste a ešte som ne-

používala navigáciu. Na prvej benzínovej pumpe ma poslali jedným smerom, na druhej opačným. Po hodine blúdenia, keď už bola oslava kolegyne na chate v lese určite v plnom prúde, som bola rada, že som v hustých popoludňajších zápachoch vôbec trafila domov. Poslala som ospravedlnenie. Flašu a bonboniéru som strčila do kredenca a košík s jesennou kvetinovou dekoráciou som dala na balkón. Kochať som sa ňou veľmi nemohla, pripomínala mi vlastné zlyhanie. Rodina sa čudovala, prečo toľko míňam na hlúposti.

V podniku sa sviati, ale určite tam nevojdem pred príchodom oslávenca a jeho rodiny, ak som tu vôbec správne, hoci nápis nad vchodom sedí: Čemer. Reštaurácia v názve sľubuje, že keď sa tam najete, schváti vás nevoľnosť spôsobená hltavým jedením, presnejšie prežieraním, bude vám zle nielen od žalúdka, ale aj tak celkovo, priam až mdlo, a jedlo, ktoré ste požili, už v živote nebudete chcieť vidieť.

Po chvíli odbočia z hlavnej cesty na parkovisko dve autá. V prvom sedí za volantom bratranec, ktorý tu dnes bude oslavovať šesťdesiatku, vedľa neho manželka. Za nimi sa stáča auto s bratom oslávenca, okrúhliny ho rovnako ako mňa čakajú o dva roky. Aj on si vezie na prednom sedadle ženu. Obe posádky sa dívajú smerom ku mne podozrievavo. Skúmavo? Alebo sa mi to len zdá? Je šero a ja sedím v prítmí, tak asi skúmavo. Radšej vystúpim, nech mám zvítanie čo najskôr za sebou.

Môj otec a ich matka boli súrodenci. Ona zomrela pred piatimi rokmi, on už dávnejšie a tretí, ujo Emil, ešte žije. Určite je pozvaný, rovnako ako jeho dve dcéry.

Vystúpim, zamávam a vykročím smerom k nim.

Lenže moja hlava si robí, čo chce, a tak sa neubránim spomienke na otcov pohreb. Služby vtedy bohvieako nefungovali, niečo sa muselo zariaďovať aj priamo na cintoríne, môj muž sa práve dohovárал s hrobármi, vtedy sa ešte vyplácali na ruku, zriadenci nestúhali a bolo treba čosi kamsi odnieť. Tak som požiadala o pomoc týchto bratrancov, ktorí stáli obďaleč s rodinami, a oni sa ochotne rozbehli. Vzápätí ich však ich matka zastavila a odtiahla nabok. Nikto z prítomných si nevšimol, že potrebujem pomoc, sústredili sa na to, aby vyzerali dosť skrúšene, hovorili si, že odišiel privčas, bol ešte mladý. Spomínam si, že som potom vliekla veľký pohrebný veniec so zaťatými zubami, lebo som nevedela, či to môj muž stihne, spotila som sa, ale smerom k nim som sa už nepozrela. Keď mi kondolovali, nedala som im možnosť pobozkať ma na líce. Ich matka sa kamsi vytratila. Prišla až na kar a s nikým sa nerozprávala.

Prečo vôbec udržujem tieto vzťahy? Zo slušnosti, zo sentimentu, aby Čierny Peter nezostal u mňa?

Ako sa vyhnem podobným myšlienkam, keď ma prepadli skôr, než som sa stihla s kýmkoľvek zvítať? Ak sa mi v hlave roztočí toxický vír, už ho nezastavím. Proti nevyžiadaným myšlienkam a predstavám, z ktorých kľíči nespavosť, som si

zatial nevytvorila nijaký obranný mechanizmus. Liekom nie je ani spoločnosť, a už vonkoncom nie taká, v ktorej budem tráviť dnešný večer.

Čo ak ma pozvali len formálne a v skutočnosti dúfali, že sa nejako vyhovorím? Chceli po smrti svojej matky aspoň naoko obnoviť vzťahy alebo ma naozaj chcú vidieť? A ja ich?

Neostáva nič iné, len si nasadiť masku sesternice a zvítať sa.

Keď pristúpim bližšie, bratrance aj ich ženy majú na tvárach normálne úsmevy. Možno sa mi to všetko len zdalo. Alebo keď ma uvideli naživo, začali sa ku mne aj správať ako k živej? Tak ako aj ja k nim?

V detstve som tieto formálne zvitania a lúčenia s rodinou neznášala. Niektorí ma len objali, no boli aj ujkovia, čo sa vyžívali v mokrých, uslintaných bozkoch. Odkláňala som sa, nakoľko sa to v rámci spoločenského styku dalo. Keď sa mi nepodarilo uniknúť, nenápadne som si utierala líca okrajmi rukávov, no horšie to bolo v lete, keď som mala holé ruky. Vtedy som vždy a za každých okolností pri najbližšej príležitosti utekala k nejakému zdroju vody – mohla to byť kúpeľňa, drez, studňa, dobre že nie mláka – a umyla som si to oslintané miesto. Veľmi oceňujem, že po covide ma už nikto neoblizuje a ani to neočakáva odo mňa, ale ľudstvo sa mohlo prepracovať k lepším hygienickým návykom aj bez obrovského množstva obetí. V časoch môjho detstva sme sa nedokázali vyhnúť ani ďalšej zvrhlosti – štípanej puse. Dospelý ucho-

pil dieťa prstami za obe líčka v bolestivom zovretí, až decku zostali na tvári červené flaky, a vlepil mu bozk na ústa. To sa dialo len celkom malým, bezbranným a najmä buclatým deťom. Boli sme tak slušne vychované, že sme nikoho nekopli ani neudreli pästičkou do žalúdka.

Vítame sa, podávame si ruky, pri tých najneodbytných vykúrtim krk a poboškám vzduch vedľa uší dotyčnej osoby, nanajvýš príde na letmé dotyky líc. Všetky ďalšie pokusy o prejavy telesnosti ruším. So žiarivým úsmevom radostne zakývam prichádzajúcemu autu, hoci neviem, kto v ňom je. Radšej by som hladkala pouličnú mačku. Načo mi je dotyk cudzích ľudí?

Konečne vchádzame dnu. Odkladáme si kabáty na vešiaky vo foyeri, no je ich málo, preto je na tento účel ešte v kúte k stene prirazený stôl. Akási neznáma žena nás naviguje: „Tu si odložte veci, ale ešte nechodte do sály, môžete si zájsť na toaletu, tu vo foyeri sa bude gratulovať.“ Tajomne sa usmieva, občas na niekoho žmurkne, akoby čakala veľmi špeciálne dobrodružstvo. Keď sa zbavím kabáta, odstúpim nabok a pozorujem ľudí. Prichádzajú s kyticami a darmi. Ja držím svoj kvetináč zatiaľ nenápadne v malej nepriehľadnej igelitovej taške. Predpokladám, že sa mi nepodarilo trafiť do vkusu oslávenca, ale pri takom množstve ľudí si aj tak nebude pamätať, čo dostal od koho.

Dávno sú preč časy, keď sa na okrúhle narodeniny zháňalo brúsené sklo. Kúpovali sme ho v špeciálnom obchode, ešte stále je na tej istej ulici ako pred desiatkami rokov, plný výklad rôznych štruktúr od výmyslu sveta, napriek tomu, že aj záložne sú ho plné. Kedysi podpultový tovar, na bežné použitie je absolútne nevhodné, na údržbu náročné.

Hneď si spomeniem, že mi sesternica, ktorá dnes asi príde, dala ako svadobný dar porcelán, a keďže nebol originálne zabalený, domyslela som si, že mi posunula svoj svadobný dar, ktorý sa jej nepáčil.

Skôr než sa usadíme k stolu, odstojíme si šór na vinšovanie. Oslávenc stojí vpredu, z jednej strany usmievavá manželka, z druhej dcéra, obe odoberajú kytice a dary a umiestňujú ich na pult za sebou. My ostatní čakáme ako v rade na banány za starých čias. V ruke kvet alebo fľaša, niekto drží obálku s peniazmi alebo poukážkou. V hlave smolím primeraný vinš, ktorým jubilanta neurazím. Na niektorej z minulých osláv som si vypočula, ako dostal sesternicin muž k päťdesiatke zoskok padákom a nejaká ďalšia členka rodiny dovolenku pre dvoch na africkom pobreží, ale do leta sa stihla pohádať s manželom tak, že hrozil rozvod, a k moru išla s kamarátkou. Ktovie, či jej to preplatila a čo na to dospelé deti, ktoré jej ten pobyt darovali. Takto ma pri čakaní zabáva môj nevyspytateľný mozog.

Je šero, vo foyeri už zapli umelé osvetlenie, všetko je banálne obyčajné, mierne zaprášené, trochu prezdobené. Postupne gratulujeme.

Takto v rade som už dávno nestála s výnimkou testovania a očkovania počas pandémie. V duchu si dávam dokopy, ktoré témy by som mala pri stole ignorovať, aby som definitívne neolutovala, že som tu – očkovanie by mohla byť jedna z nich, ale už nie je aktuálna. Rad sa sunie len pomaly, všetci vyslovujú veľkolepé priania, potriasajú pravou oslávenca. Posúvať sa pomaly vpred je čudne ponížujúce a prítomní odľahčujú zlý pocit krátkymi dialógmi, širokými úsmevmi, poznámkami, na ktorých sa treba zasmiať, aj keď nie sú až také vtipné, celkovo to všetko pomáha. Vhupne mi do hlavy spomienka, ako som asi štvor- alebo päťročná v šesťdesiatych rokoch stála celkom sama v šóre na mäso.

Bývali sme v malom meste a mama musela odbehnúť k staršej sestre, ktorá ležala v horúčke. Keď videla šór pred mäsiarstvom, postavila ma za neznámu tetu, za ktorou by inak stála ona, a poprosila ju, aby ma posunula o kúsok dozadu, ak by nestihla prísť, kým budem na rade. Strašne som trpela, že sa mama včas nevráti a ja nebudem vedieť, čo mám povedať tete predavačke, v hlave mi vírili všetky tie záhadné názvy, ako karé, krkovička, pliecko, bôčik, hento, tamto, netušila som, ako to správne povedať ani koľko toho má byť, vôbec som nevedela, že sú to časti zvierata, ktoré som videla u starej mamy v chlieve, a netušila som, ako zaplatím. Mama dobehla, možno si to správne vyrátala, možno ma tá teta posunula, ako bolo treba, ale nestalo sa to, čoho som sa desila, že na mňa bude predavačka upierať oči a čakať kom-

petentnú požiadavku a peniaze. Dnes mi je jasné, že tety za mnou sa zrejme usmievali, možno ľutovali mamu, lebo sa do takej situácie vedeli ľahko vžiť, a možno sa im aj celkom páčilo, ako to poslušné dievčatko pekne stojí, aké je milé a utešene ustrašené.

Trpezlivo stojíme, nevidíme si do tváří, len na zátylky, ale občas sa niekto otočí a hlesne pár slov – zväčša sú to muži a nasleduje krátky vďačný ženský smiech.

Držím v ruke obálku s poukážkou, za ktorú si oslávenec môže kúpiť v obchode so záhradníckymi potrebami, čo bude chcieť. Snáď to využije. Určite občas niečo majstruje. Pomaly odbaľujem figovník. Väčšina ľudí doniesla rezané kvety, niektoré majú falické tvary a pri gratuláciách sú určené pre mužov, na rozdiel od jemných pelargónií, vášnivých ruží či rafinovaných orchideí pre ženy.

Pokúšam sa odsledovať, čo kto dáva. Niektorí majú prázdne ruky, tesne pred gratuláciou vyťahujú z vreciek alebo kabeliek obálky. Postupujeme pomaly, občas to niekto zabrzdí. Veľa zdravia, šťastia a lásky. Všetko najlepšie. Akoby rozdávali plnými priehrštiami. Akoby mu to naozaj dávali a ešte aj z vlastného. Väčšina gratulujúcich určite myslí tie slová úprimne, a keby mohli, v tejto chvíli by naozaj rozdávali, čo želajú. Predstavujem si, čo by nastalo, keby sa ich prania splnili. Oslávenec by disponoval zdravím, šťastím, láskou, bohatstvom, žil by do sto rokov zabezpečený, milovaný, v kruhu svojich drahých, pod dáždnikom splnených želaní. Čo by na

to hovorili gratulanti a gratulantky s menšou dávkou splnených želaní? Stále by mu to zo srdca priali?

Stojím takmer na konci a v hlave sa mi odvíja trápny film. Aj na oslave mojej päťdesiatky sa pri gratulácii stálo v rade. Podávali mi obálky, vraj nech si kúpim sama, čo potrebujem, lebo to nevedia odhadnúť. Prostoreká teta niekde v strede šóru mi oznámila, že sa spolu vopred poradili koľko. Každá ďalšia obálka bola malá facka, čo sa tvári ako pohladenie. Nechcela som, aby si mysleli, že som čakala niečo viac, ale nechcela som ani vyzerat príveľmi vďačne; asi som bola v rozpakoch a zrejme to na mne bolo aj vidieť, márne som sa snažila to skryť.

Potom pri stole som sa po prípitku všetkým poďakovala s tým, že im dám vedieť, na čo som darované peniaze použila. Rozplývali sa od šťastia, že to trafili. Neskôr som si vyfantazirovala scénu, ktorá sa v realite nikdy nemohla udiať: po prevzatí poslednej obálky vybuchnem do smiechu, nahnevaného, zúrivého, a rozhodím všetky peniaze do vzduchu. Vôbec si nepamätám, kam som ich v tej chvíli pchala alebo kládla, ako som ich nakoniec zhrnula a odložila, či som ich niekomu podávala, alebo strkala do kabelky.

Nejaký čas po oslave som všetkým poslala fotografiu svojej mladšej dcéry, ako tancuje v baletnej škole, a ďakovný lístok s vysvetlením, že za darované peniaze som si kúpila fotoaparát. Tú fotku robil môj muž, lebo mne sa pri dcériných vystúpeniach tak triasli ruky od napätia, že zábery boli rozmazané. Zakrátko však prišla doba androidov a fotoaparát zostal zalo-